

The Journal of Spatial Planning & Geomatics

Research Paper

Towards a Model of Multi-Local Urban Planning Based on Post-Functional City Concept in Iran: A Grounded Theory Study

Alireza Ahmadi¹, Hosseinali Mohammadi², Mohammadtaghi Heydari^{3*}

1. PhD Candidate in Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran.
2. PhD Candidate in Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran.
3. Associate Professor in Geography and Urban planning, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

Received: 2025/08/30
Revised: 2025/11/23
Accepted: 2025/12/24

ABSTRACT

The objective of this investigation is to propose a multi-local urban planning paradigm grounded in the post-functionalist urban structure within the context of Iran. The methodological framework adopted in this scholarly article is qualitative in nature, employing the Grounded Theory approach as its primary investigative strategy. The statistical population for this study comprised experts and specialists in the disciplines of geography, urban studies, and regional planning, who were selected via purposive and snowball sampling techniques and subsequently engaged in interviews. The qualitative data were systematically coded in accordance with the three-tiered process of open, axial, and selective coding. The research outcomes reveal that the selective codes encompass six principal categories: Causal Conditions (which include the prerequisites, challenges, and rationales for advancing towards multi-local planning), Strategies (comprising the requisite actions, institutions, and measures necessary for achieving the objective), the Core Phenomenon (the focal subject of the inquiry), Contextual Factors (which pertain to the relevant institutions, organizations, and prevailing influential phenomena), Intervening Factors (which consist of existing and fundamental impediments to the actualization of the phenomenon along with the requisite actions to realize it), and ultimately, the Consequences associated with the implementation of multi-local urban planning. This investigation articulates a paradigmatic model predicated on the interrelations among these six categories and concludes that the realization of multi-local urban planning in Iran encounters challenges and urban contexts that are distinct from those observed in Northern European nations. These divergences encompass the economic and financial characteristics of planning institutions, the legal and intersectoral dimensions of urban planning, and the capabilities of neighborhood councils and urban residents.

Keywords:

Multi-local Urban Planning, New work Spaces, Post-Functional City, Grounded Theory.

*Corresponding Author: Associate Professor in Geography and Urban planning, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

<https://orcid.org/0000-0003-4359-8850>

mt.heydari@znu.ac.ir

Copyright© 2025, TMU Press. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

M

Introduction

ulti-local urban planning represents an innovative concept that necessitates a re-evaluation of urban and spatial planning methodologies. The outcome of this planning paradigm is the post-functional city (Lapintie, 2024; Di Marino & Lapintie, 2019), wherein each distinct locale possesses the potential to accommodate a diverse array of activities and functions. Paradoxically, this city exemplifies functionalism; it supports the assertion of multiple realizability inherent within functionalist theory, which signifies the feasibility of actualizing a particular activity across various, rather than singular, material structures and contexts (Negarestani, 2015). In a post-functional city, an assortment of activities—including work, leisure, sports, personal errands, education, and academic pursuits—can be actualized within a singular locale that has not been fundamentally designated for any exclusive activity. For instance, a park can concurrently serve as a venue for recreation and relaxation, group gatherings, and remote work utilizing a laptop or mobile device.

With the progression from Fordism to the post-Fordist mode of production, characterized by an economic rationale rooted in the broader context of postmodernism (Amin, 1994), measurable spatio-temporal distances have been disrupted by the proliferation of virtual communication technologies. Consequently, these transformations render spaces as relational constructs (Massey, 2005; Harvey, 2020), frequently exhibiting flexible and indeterminate boundaries. Locations become disembedded through the flows of media and communication, thereby evolving into what is termed the space of flows (Castells, 2000). The traditional notions of fixity and spatial determinism yield to the emergence of spatial assemblages (Dovey, 2010; 2020). These spatial metamorphoses further influence the spatial organization of labor. The emergent post-Fordist mode of production operates under a novel spatial logic, diverting focus from the factory and the regulation of workers' physical presence in the workplace. Instead of centering attention on traditional factories and laborers, post-Fordist production redirects its focus beyond conventional work environments. In the context of Iran, there exists a notable absence of research addressing multi-local planning, the post-functional city, and their interrelation with the concept of contemporary workspaces. The prevailing planning paradigm and theoretical inquiry within urban and spatial planning consistently regard single-locale planning as the primary framework. Thus, the identified theoretical deficiency necessitates initial theoretical exploration, investigation, and paradigm modeling. The current research endeavors to contribute toward such modeling.

Research Method

Methodologically, this scholarly article embodies a form of applied research characterized by a qualitative paradigm. In alignment with the research topic and objectives, data acquisition was executed through two distinct methodologies: bibliographic investigation and field research. Initially, in order to establish the theoretical framework of the investigation, scholarly resources pertaining to the thematic domains of multi-local planning, the post-functional urban landscape, and contemporary work environments were meticulously examined and critiqued. Subsequently, to procure the qualitative data requisite for fulfilling the research aims within the context of urban planning in Iran, interviews were conducted with eleven specialists in the disciplines of geography and urban and regional planning. The instrument utilized for the interviews was a semi-structured interview format, and the selection of experts was performed through purposive sampling. The criterion for determining the sample size was grounded in the principle of theoretical saturation.

To interpret the qualitative data obtained from the interviews in relation to the research objectives, the Grounded Theory methodology was employed. This selection was

predicated on the notion that this method, with its inherent capacity to develop theory from primary data, serves as an appropriate instrument for constructing a relatively comprehensive framework concerning the topic of multi-local planning, which is characterized by an absence of an established theoretical foundation within the geographical context of Iran.

Results & discussion

Based on a thorough analysis of the interview data and a systematic coding approach grounded in Grounded Theory, the emergent concepts were delineated into six selective code categories, which include: causal conditions, contextual factors, strategies and actions, intervening conditions, core phenomenon, and consequences.

The axes derived from the coding process, adhering to the principles of the Grounded Theory methodology, were organized into five discrete categories. Causal conditions encompass: centralization, socio-spatial disparities, crises of local identity, environmental emergencies and urban resilience, as well as escalated costs attributable to scale. The essential actions and strategies that may be deployed to effectively confront these challenges and advance towards multi-local urban planning, as indicated by the findings, comprise: fostering flexibility and coordination across diverse sectors of urban planning, promoting decentralization, implementing a policy of localism (neighborhood-centric planning), enhancing and adapting infrastructure and built environments, and, ultimately, creating comprehensive planning databases and information systems. Contextual factors represent another category of the research findings. This set of codes encompasses the existing urban and global entities, phenomena, and conditions that exert influence over the strategies and actions necessary for the realization of multi-local urban planning. These axes include the intervening organizations and institutions involved in planning, regulatory frameworks, external relations across sectors, the current state of ICT infrastructure, as well as prevailing socio-cultural and economic disparities, thereby reflecting the intricate context within which contemporary urban planning occurs.

Conclusion

Through the application of strategic methodologies and a comprehensive understanding of urban contexts alongside contemporary influencing factors, the advantages inherent in multi-local urban planning are poised to facilitate the emergence of a post-functional urban paradigm. This paradigm is designed to effectively confront the complexities and requirements of modern urban existence, which is increasingly characterized by its multi-local nature. The resultant implications encompass: innovation and cognitive engagement, enhanced citizen satisfaction and a deepened sense of place attachment, spatial equity and social justice, environmentally sustainable urban environments, as well as spatial interconnectivity and collaborative initiatives, all of which are articulated as the aspirational vision for urban planning.

ارائه الگوی برنامه‌ریزی شهری چند-محلی مبتنی بر شهر پساکارکردی در ایران: یک مطالعه گراندد تئوری

علیرضا احمدی^۱، حسینعلی محمدی^۲، محمدتقی حیدری^۳

۱. دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.
۲. دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.
۳. دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران (نویسنده مسئول).

چکیده

هدف این تحقیق ارائه الگویی برای برنامه‌ریزی شهری چند-محلی مبتنی بر فرم شهری پسا-کارکردی در ایران است. روش تحقیق در مقاله حاضر، کیفی و مبتنی بر روش گراندد تئوری یا همان نظریه داده بنیاد است. جامعه آماری شامل متخصصان و خبرگان حوزه موضوعی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای هستند که با روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی انتخاب شده و مورد مصاحبه قرار گرفتند. داده‌های کیفی طبق سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی کدگذاری شدند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند که انتخابی شامل شش مقوله اساسی شرایط علی شامل ضرورتها، چالش‌ها و علل حرکت به سوی برنامه‌ریزی چند-محلی، راهبردها شامل اقدامات، نهادها و گام‌های اساسی برای نیل به هدف، پدیده محوری یا همان موضوع تحقیق، عوامل زمینه‌ای شامل نهادها و سازمان‌های دخیل و پدیده‌های موجود و مؤثر، عوامل مداخله‌گر شامل موانع موجود و اساسی بر سر راه تحقق پدیده و اقدامات لازم برای نیل به آن و نهایتاً پیامدهای تحقق برنامه‌ریزی شهری چند-محلی هستند. تحقیق حاضر مدل پارادایمی را بر اساس روابط شش مقوله ذکر شده ارائه می‌دهد و نتیجه می‌گیرد تحقق برنامه‌ریزی شهری چند-محلی در ایران علیرغم مشابهت در ضرورت‌ها، با مسائل و زمینه‌های شهری متفاوت با آن چه که در کشورهای شمالی اروپا وجود دارد، مواجه است. این تفاوت‌ها شامل ویژگی‌های اقتصادی و مالی نهادهای برنامه‌ریز، لایه‌های قانونی و بین بخشی شهرسازی و توان شورایی محلات شهری و شهروندان است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۰۸
آخرین ویرایش: ۱۴۰۴/۰۹/۰۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۰۳

واژگان کلیدی:

برنامه‌ریزی چند-محلی، فضای جدید کار، شهر پسا-کارکردی، گراندد تئوری.

mt.heydari@znu.ac.ir

نویسنده مسئول

کپی‌رایت © ۲۰۲۵، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس (TMU Press). این مقاله به صورت دسترسی آزاد منتشر شده و تحت مجوز بین‌المللی Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 قرار دارد. بر اساس این مجوز، شما می‌توانید این مطلب را در هر قالب و رسانه‌ای کپی، بازنشر و بازآفرینی کنید و یا آن را ویرایش و بازسازی نمایید، به شرط آنکه نام نویسنده را ذکر کرده و از آن برای مقاصد غیرتجاری استفاده کنید.

۱. مقدمه

برنامه‌ریزی شهری، شهر را به مثابه‌ی امری فرآیندی (Barua, 2021) در نظر می‌گیرد که از نقطه نظر سیستمی مجموعه‌ای از سیستم‌های همپوشان و روابط آن‌ها است (Amin & Thrift, 2017). شهر از مجموعه‌ی بدن‌های متحرک و زیرساخت‌هایی در حال گردش^۱ (Amin, 2014؛ Amin & Thrift, 2017؛ Barua, 2023, 2021) تشکیل شده است. علم برنامه‌ریزی به مثابه‌ی امری گزاره‌پذیر، همگام با این خصوصیات موضوع مطالعه‌اش، علمی اشتدادی^۲ (De Landa, 2012) است که ابژه‌اش را به مثابه موجودیتی در حال تحول و گردش می‌بیند. علم اشتدادی برنامه‌ریزی شهری قسمی از قابلیت تحرک و انعطاف‌پذیری در طراحی‌های فضایی و محلی را برای اجتناب از تثبیت‌های آمرانه لحاظ می‌کند. به این ترتیب به فراسوی اندام‌وار ساختن شهر از طریق مهندسی فضا می‌اندیشد. در این اندیشگی، شهر به بدن بدون اندامی^۳ (Deleuze & Guattari, 1987) تبدیل می‌شود که هیچ بخش از فضاهای آن هویت مستقل و کارکرد متمایزی را عرضه نمی‌کنند. علم برنامه‌ریزی شهری، بنابراین، نوعی ادیپ-ستیزی از فضای شهر است که از ویژگی‌های "محلی‌نشدنی" و "محلی‌سازی‌های پراکنده" (Deleuze & Guattari, 1981) برخوردار است.

برنامه‌ریزی شهری چند-محلی^۴ (لاپینتی، ۱۴۰۳)، مفهوم نویی است که این گونه از برنامه‌ریزی شهری و فضایی را فراخوانی می‌کند. محصول این قسم برنامه‌ریزی، شهرِ پساکارکردی^۵ (لاپینتی، ۱۴۰۳؛ Di Marino & Lapintie, 2019) است که در آن هر محل خاص توانایی اجرای فعالیت‌ها و کارکردهای مختلفی را دارد. به واقع، این شهر به‌طور پارادوکسیکالی کارکردگرایانه است؛ زیرا تز تحقق چندگانه مندرج در کارکردگرایی را که بر امکان تحقق فعالیت خاصی در ساختار و بافتارهای مادی مختلف و نه واحد دلالت دارد (Negarestani, 2015)، تصدیق می‌کند. در یک شهر پساکارکردی فعالیت‌های مختلف کاری، تفریحی، ورزشی، فردی، آموزشی و دانشگاهی و... می‌توانند در یک محل که به‌طور ماهوی به فعالیت یگانه‌ای اختصاص داده نشده است تحقق یابند. بطور مثال، یک پارک می‌تواند همزمان فضای تفریح و استراحت، جلسه‌ای گروهی، کار با لپ‌تاپ یا موبایل و... باشد.

ظهور مفاهیم برنامه‌ریزی شهری چند-محلی و شهر پساکارکردی با برآمدن مفهوم جدید دیگری بنام فضاهای کاری جدید^۶ (Di Marino et al, 2022؛ Di Marino et al, 2023؛ Reuschke et al., 2021) همراه بوده است. فضاهای کاری جدید شامل کتابخانه‌ها و رستوران‌ها و حتی خانه‌ها، کمپرها و... هستند که با زمینه‌های اقتصادی معاصر و جریان‌های نوین تولید و سرمایه‌داری، از رانه‌های برنامه‌ریزی چند-محلی محسوب می‌شوند.

^۱ . Circulation

^۲ . Intensive science

^۳ . Body-Without-organ

^۴ . Multi-local Urban planning

^۵ . Post-functional city

^۶ . New working spaces

اخیراً پژوهش‌های متعددی در رابطه با برنامه‌ریزی چند-محلی، شهرهای پساکارکردی و فضاهای جدید کار و کار چند-محلی در حوزه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری به انجام رسیده‌اند که در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرند:

دی‌مارینو و همکاران^۱ (۲۰۲۴)، با جمع‌آوری داده‌های ترکیبی برای تحلیل فضایی و مصاحبه در پی شناسایی مکان‌های مساعد برای برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای چندمحلی کاری جدید در شهرهای اسلو و هلسینکی برآمدند. یافته‌های مقاله آن‌ها نشان می‌دهد بیشترین تاثیر این سبک از برنامه‌ریزی پویایی میان شهر و روستا، رشد منطقه‌ای و فرصت‌های حمل و نقل را بیشتر تحت تاثیر قرار می‌دهد.

دی‌مارینو و همکاران^۲ (۲۰۲۲)، در مقاله خود به بررسی کیفی اسناد برنامه‌ریزی شهری در شهرهای لیسبون و اسلو پرداخته و نقش دسترسی حمل و نقل عمومی به فضاهای کاری جدید را مورد ارزیابی قرار می‌دهند و نتایج نشان می‌دهد همچنان مشکل دسترسی به فضاهای کاری چند محلی در دو شهر مورد پژوهش و برنامه‌ریزی شهری وجود دارد.

در مقاله بارگین و همکاران^۳ (۲۰۲۱)، نحوه تحرک کارکنان با دانش دیجیتال میان شهر و نواحی بیلاقی اطرافش در کشور سوئیس را مورد مطالعه قرار می‌دهند. نتایج نشان می‌دهد حالت چرخه‌ای از محل کارکنان میان مرکز و پیرامون، بهره‌وری کار را افزایش می‌دهد.

گورمن-مورای و بیسل^۴ (۲۰۱۸)، نقش کار موبایلی به عنوان قسمی از دورکاری را که متأثر از شیوع کوید ۱۹ نیز است، تحت مطالعه مرور ادبیات جغرافیایی خود قرار می‌دهند. به باور آن‌ها طبق ادبیات و تحقیقات موجود مرور شده، رابطه مهمی میان کار موبایلی چند-محلی با رفاه جغرافیایی وجود دارد.

مطالعه داکس و همکاران^۵ (۲۰۲۵) درباره تعاملات شهری-روستایی در رویکرد زیست چند-محلی در دو کشور اتریش و فنلاند، حاکی از این امر است که گرچه پاندمی کرونا پیشران اصلی زیست چند-محلی در دو کشور بوده است، با این حال مسائل مرتبط با نابرابری اجتماعی و فضایی در دسترسی به خدمات در مناطق روستایی را بازتولید کرده است.

لتونن و همکاران^۶ (۲۰۲۵) با مسئله‌مند ساختن عدم کفایت اطلاعات ناظر بر چند-محلی‌ها در فنلاند، به آسیب‌های مشابهی اشاره می‌کنند. طبق نتایج تحقیق آن‌ها، بار ناشی از رفت‌وآمد چند-محلی‌ها و دورکاران از مسکن شخصی و استیجاری روستایی می‌تواند به نابرابری‌ها و نارسایی‌هایی در زیرساخت‌ها، خدمات و بازار مسکن بیانجامد.

¹ Di Marino

² Di Marino

³ Burgin

⁴ Gorman-murray & Bissel

⁵ Dax

⁶ Lehtonen

در مطالعه‌ای دیگر و در ادامه آسیب‌شناسی زیست و برنامه‌ریزی چند-محلی، لتونن و وارتیاینن^۱ (۲۰۲۵) معتقدند که بار مالی زیست برنامه‌ریزی چند-محلی در شهرداری‌های کشور فنلاند مغفول واقع شده‌اند؛ نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد اگرچه بار مالی زیست چند-محلی بطور رسمی در بودجه شهرداری‌ها گنجانده نشده است، با این حال شهرداری‌های دارای ساکنان چند-محلی هزینه‌های این کار را از طریق مالیات‌های دریافتی از شهروندان جبران می‌کنند. در ایران تاکنون تحقیقی در باب برنامه‌ریزی چند-محلی، شهر پساکارکردی و ارتباط آن‌ها با مفهوم فضاهای جدید کار انجام نشده است. برنامه‌ریزی غالب و تحقیقات نظری حوزه برنامه‌ریزی شهری و فضایی، عمیقاً برنامه‌ریزی تک‌محلی را شیوه مدنظر خود قرار می‌دهند. این در حالی است که انباشتگی جمعیت در مراکز شهری به تبعیت از استقرار کاربری‌های تجاری، درمانی، آموزشی و کاری، که خود از منطقه‌بندی و تفکیک فعالیت‌ها در پراتیک برنامه‌ریزی ناشی می‌شوند، به معضلات شهری از قبیل ترافیک سنگین و راهبندان‌ها، تجمع آلاینده‌ها، افزایش تولید سفر و هزینه‌های ناشی از آن و نهایتاً زیست‌ناپذیری و مخاطره سلامت شهروندان در عصر بیماری‌های همه‌گیر انجامیده است. بنابراین شکاف نظری مذکور در نخستین قدم نیاز به تحقیق و تحلیل نظری و مدلسازی پارادایمی دارد که سپس می‌تواند در اقدامات عملی و اجرایی برنامه‌ریزی شهری نیز موثر واقع شود. تحقیق حاضر تلاشی برای چنین مدلسازی‌ای است.

۲. روش تحقیق

این مقاله به لحاظ روش‌شناسی از سنخ پژوهش‌های کاربردی با رویکرد کیفی است. بنابر موضوع و اهداف تحقیق گردآوری داده‌ها به دو صورت کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته است. محدوده مورد مطالعه این تحقیق کشور ایران در سال ۱۴۰۴ است. بنابراین مخاطب این تحقیق شامل نهادهای برنامه‌ریزی، توسعه‌دهندگان بخش خصوصی و شهروندان در بافت جغرافیای ایران هستند. به باور نگارندگان، پس از تحولات نظری مرتبط با انقلاب شهری، درون‌پاشی-برون‌پاشی و اوربانیزاسیون سیاره‌ای (Lefebvre, 2003 ; Brenner, 2013) روش‌شناسی مطالعات برنامه‌ریزی شهری مجاز به تفکیک مرزهای شهری و شهر-روستایی نبوده و بنابراین محدوده موضوع این تحقیق می‌تواند شامل کل فضای کشور به انضمام روابط انتزاعی بین‌المللی نیز باشد. ابتدا برای ترسیم چارچوب نظری تحقیق، منابع کتابخانه‌ای در حوزه موضوعی برنامه‌ریزی چند-محلی، شهر پساکارکردی و فضاهای جدید کار مورد مطالعه و بررسی قرار گرفتند، سپس برای جمع‌آوری داده‌های کیفی مورد نیاز برای نیل به اهداف تحقیق در بافت برنامه‌ریزی شهری کشور ایران با یازده نفر از متخصصان حوزه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای در یک دور مصاحبه شد. جامعه آماری افراد مصاحبه‌شونده شامل متخصصان و تحصیل‌کردگان مقطع دکترای تخصصی در حوزه موضوعی جغرافیای انسانی، برنامه‌ریزی شهری، آمایش سرزمین و شهرسازی ایرانی و مقیم کشور ایران بودند که ۱۱ نفر از افراد دارای شرایط مذکور در جامعه آماری به شیوه گلوله‌برفی با معرفی فرد مصاحبه‌شونده قبلی نمونه آماری را تشکیل دادند. مصاحبه‌شوندگان به شیوه حضوری (با مراجعه به دفتر کار) و مجازی مورد مصاحبه قرار گرفته و به سؤالات

¹ Lehtonen & Vartiainen

نیم‌ساختاریافته مصاحبه‌کننده پاسخ دادند. شرط و قید زمانی معینی برای مدت مصاحبه در نظر گرفته نشده بود و جریان مصاحبه تا رسیدن به اشباع نظری، یعنی جایی که مصاحبه‌شونده به تکرار مکررات می‌رسید ادامه می‌یافت. به مصاحبه‌شوندگان اطمینان داده شد که محققان محتوای مصاحبه را صرفاً برای انجام تحقیق استفاده می‌کنند و محتوا یا نتایج مصاحبه‌ها بدون نام گویندگان منتشر خواهد شد.

ابزار مصاحبه، فرم مصاحبه نیم‌ساختاریافته بوده و برای تحلیل داده‌های کیفی خام حاصل از مصاحبه در جهت اهداف تحقیق از روش نظریه داده‌بنیاد استفاده شده است. زیرا این روش با قابلیت ساخت تئوری از داده‌های اولیه می‌تواند ابزار مناسبی برای ارائه چارچوبی نسبتاً جامع برای موضوع برنامه‌ریزی چند-محلی که زمینه نظری پیشینی در جغرافیای ایران ندارد، باشد. زیرا هدف پژوهش گراند تئوری^۱ ادراک شرایط در یک محیط خاص است نه پیش‌بینی آنچه که ممکن است در محیط‌های مشابه اتفاق بیفتد (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۸). علاوه بر آن، این روش قادر به ارائه مدل پارادایمی تحقیق در خروجی آن است که برای ساخت یک مدل پارادایمی برنامه‌ریزی شهری چند-محلی مناسب قلمداد می‌شود. این تحقیق از رویکرد اشتراوس-کوربین^۲ در گراند تئوری استفاده می‌کند که از رویکرد تفسیری به داده‌ها می‌نگرد. رویکرد تفسیری اشتراوس-کوربین از سویه‌های اثبات‌گرایانه (پوزیتیویسم) گراند تئوری اعراض کرده و نقش کدگذار و سایر شرایط فضا-زمانی را در جریان تفسیر داده‌ها دارای اهمیت تلقی می‌کند.

در این رویکرد، سه مرحله کدگذاری روی داده‌ها انجام می‌شود: کدگذاری باز برای استخراج گزاره‌هایی که از نظر محقق کلیدی و مرتبط با موضوع و اهداف تحقیق ارزیابی می‌شوند، کدگذاری محوری برای تخصیص هر گزاره به یک محور موضوعی مشخص و ایجاد رابطه بین گزاره‌ها و مقولات و نهایتاً کدگذاری انتخابی برای دسته‌بندی‌های اصلی و کلی و همچنین ارتباط محورهای موضوعی تشکیل شده در مرحله قبلی. در این تحقیق، کدگذاری مصاحبه‌های هر فرد مصاحبه‌شونده تفکیک شده و پس از چندین بار مطالعه و تفسیر ذهنی به کدهای باز تبدیل شدند. واحدهای تفکیک گزاره‌ها، جملات بودند. سپس کدهای باز بدست آمده با تکرار فرآیند کدگذاری در فاصله زمانی مشخص اعتباریابی شده و در گام بعدی حسب پیوندشان به محورها تبدیل شدند. لازم به ذکر است از تفکیک گزاره‌هایی که صرفاً تفاوتی در حد کلمات مترادف داشتند در قالب کدهای مجزا اجتناب شده است و گزاره‌های مذکور تلفیق شدند. در گام آخر باتوجه به محورهای شناسایی شده، دسته‌بندی‌های اصلی و انتخابی صورت گرفت.

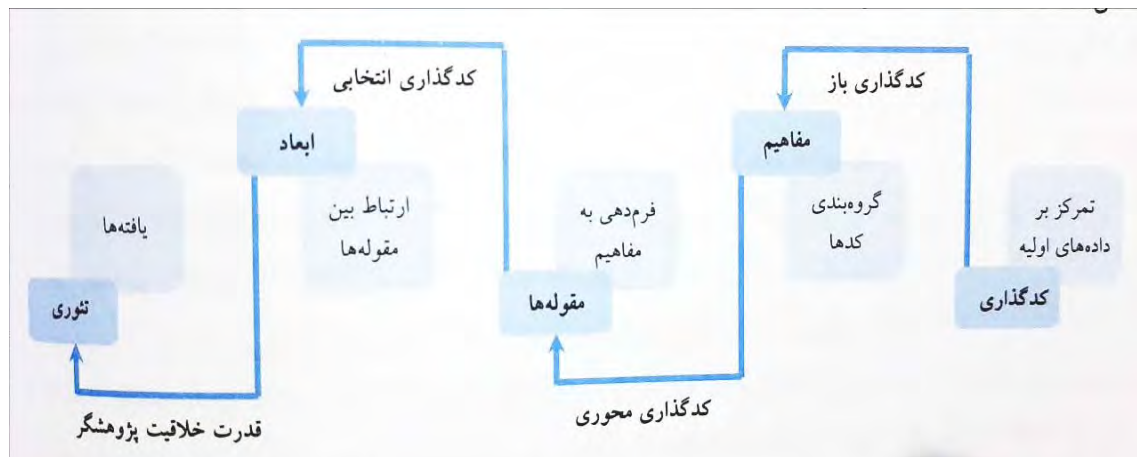
برای ساخت مدل پارادایمی برنامه‌ریزی شهری چند-محلی مبتنی بر شهر پسا-کارکردی در ایران، کدها و محورهای موضوعی طبق الگوی نظریه داده‌بنیاد به شکل روابطی میان شرایط علی، عوامل زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر و پیامدها و نتایج تنظیم شدند. شکل ۱ فرآیند و مراحل تحقیق حاضر را نشان می‌دهد.

^۱ Grounded Theory

^۲ Strauss & Corbin

شکل ۱. فرآیند تحقیق مبتنی بر گرند تئوری (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۸)

Figure1. Research process based on Grounded theory

۳. یافته‌های تحقیق

بر مبنای تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها و کدگذاری نظام‌مند مبتنی بر گرند تئوری، مفاهیم شناخته شده در شش دسته کد انتخابی یا گزینشی شامل: شرایط علی، عوامل زمینه‌ای، راهبردها و اقدامات، شرایط مداخله‌گر، پدیده محوری و پیامدها دسته‌بندی گردیدند. جداول ۱ تا ۵ سه دسته کدهای باز، کدهای محوری و کد انتخابی را نشان می‌دهند. جدول ۱. کدهای شرایط علی را نشان می‌دهد.

جدول ۱. کدهای مرتبط با شرایط علی برنامه‌ریزی شهری چند-محلی

Table 1. Causal condition codes of multi-local urban planning

کد انتخابی	کدهای محوری	کدهای باز
شرایط علی	نابرابری های فضایی - اجتماعی	استیلاي الگوی تک هسته‌ای فضایی
		افزایش سفرهای درون شهری و اتومبیل محوری
		کمبود مراکز فرعی شهری
		ترافیک در مراکز شهری و کاهش سلامت عمومی و کیفیت زندگی
		فرسودگی بافت تاریخی یا فرسوده مرکز شهری
		افزایش تراکم مسکونی
		گسستگی در سلسله‌مراتب ارائه خدمات شهری
		تسلط مدیریت فضایی از بالا به پایین
		نابرابری‌ها و تفاوت‌های اجتماعی و فضایی در شهرهای معاصر
		بحران مسکن و افزایش قیمت زمین و مسکن بویژه در هسته‌های شهری
بحران هویت محلی	بحران هویت محلی	رشد حاشیه‌نشینی در شهرهای معاصر
		روند کاهش حس تعلق مکان در شهرها طی دهه‌های اخیر
		ضرورت محله گرایی در برنامه‌ریزی معاصر
		کاهش تعاملات اجتماعی و حس همسایگی
		کاهش مشارکت‌های محلی
		کاهش انسجام اجتماعی

آمایش فضا و ژئوماتیک

بچیدگی و چندبعدی شدن نیازهای زندگی شهری	≠	
نیاز به همکاری افراد و متخصصان حوزه‌های مختلف برنامه‌ریزی	≠	
بحران‌های زیست محیطی سیاره‌ای و شهری	≠	
ترافیک و اتومبیل‌محوری در مراکز شهری	≠	
مخاطره تاب‌آوری شهری در ابعاد مختلف	≠	
افزایش جمعیت و فشار بر منابع زیست‌محیطی	≠	
رشد اسپرال یا افقی و نابودی اراضی طبیعی و کشاورزی	≠	بحران‌های زیست‌محیطی و تاب‌آوری شهری
ضرورت حرکت به سوی منشورهای شهر سالم و شهر زیست‌پذیر	≠	
مخاطرات و آسیب‌های ناشی از سلامت روانی زیست شهری	≠	
ضرورت ایجاد قابلیت‌های پیاپی‌رو و دوچرخه‌سواری در فضاهای شهری	≠	
افزایش فواصل فضایی و دسترسی به خدمات شهری	≠	
هزینه‌های زیرساخت‌سازی در رشدهای افقی	≠	
اتومبیل‌محوری	≠	
فزونی مهاجرت‌های روستایی به شهر	≠	
کاهش انسجام فضایی	≠	افزایش هزینه‌های ناشی از مقیاس
ضرورت‌های نیل و توسعه به سوی شهر هوشمند فراگیر	≠	
افزایش تصدی دولت در برنامه‌ریزی و مدیریت فضایی شهرهای کنونی	≠	

مفاهیم مرتبط با کد شرایط علی، چنان که از عنوان آن پیداست، دلایل، ضرورت‌ها و نیازهای پرداختن و حرکت به سوی برنامه‌ریزی شهری چند-محلی را بیان می‌کنند. مطابق با یافته‌های تحقیق، تمرکزگرایی و نابرابری‌های اجتماعی-فضایی از ضرورت‌های اساسی گذر به برنامه‌ریزی چند-محلی است. به‌طور مثال مصاحبه‌شونده‌ای معتقد بود: "کاهش تمرکزگرایی در برنامه‌ریزی فضایی بطور مستقیم می‌تواند بر توزیع عادلانه خدمات شهری اثر بگذارد" (م.۱). بحران هویت محلی، و افزایش هزینه‌های ناشی از مقیاس از دیگر ضرورت‌های علی حرکت از برنامه‌ریزی شهری تک-محلی به سوی برنامه‌ریزی چند-محلی هستند. تقویت هویت محلی می‌تواند در راستای اهداف اقتصادی شهر نیز کارآمد باشند. چنان‌که یکی از مصاحبه‌شوندگان اظهار داشت: "محله‌ها که در گذشته کانون‌های پایدار اجتماعی و اقتصادی بودند، نقش خود را در شهرهای مدرن از دست داده‌اند. پرداختن به برنامه‌ریزی چندمحله‌ای به بازتولید این نقش کمک می‌کند" (م.۴).

بحران‌های زیست‌محیطی و تاب‌آوری شهری از دیگر کدهای محوری علی و ضرورت‌هایی هستند که گذار از برنامه‌ریزی شهری تک-محلی به چند-محلی را ایجاب می‌کنند. این مهم از رهگذار انعطاف‌پذیری به دلیل عدم تمرکز و عدم نیاز مبرم به جابجایی‌های مداوم برای تأمین نیازها و انجام فعالیت‌های کاری، تفریحی و ... است. مصاحبه‌شونده‌ای معتقد است: "شهرهای چند-محلی به دلیل عدم تمرکز، در برابر بحران‌ها (مانند بلایای طبیعی، اپیدمی‌ها یا حملات تروریستی) تاب‌آوری بیشتری دارند. همچنین، کاهش سفرهای درون‌شهری به کاهش مصرف انرژی و آلودگی هوا کمک کرده و به پایداری زیست‌محیطی شهر می‌انجامد" (م.۲).

^۱ حرف (م) جایگزین اختصاری عبارت (مصاحبه‌شونده) در متن مقاله است.

هر یک از محورهای پنج‌گانه در بردارنده زیر موضوعات و مقولاتی هستند که برای شهرهای معاصر شرایط اضطرار و بحرانی ایجاد کرده یا مخاطره‌ای بالقوه محسوب می‌شوند. جدول ۲ نشان‌دهنده کدهای مرتبط با مداخلات و راهبردها برای برنامه‌ریزی چند-محلی است.

جدول ۲. کدهای مرتبط با مداخلات و راهبردها برای برنامه‌ریزی شهری چند-محلی

Table 2. Strategies and interventions codes of multi-local urban planning

کد انتخابی	کدهای محوری	کدهای باز
انعطاف‌پذیری و هماهنگی	انعطاف‌پذیری و هماهنگی	ارتقاء مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی و طراحی
		در نظر داشت تناسب محل و ویژگی‌های شهروندان در برنامه‌ریزی
		ایجاد هماهنگی میان طرح‌های شهری و فضایی
		انعطاف‌پذیر ساختن ضوابط و مقررات شهری
		طراحی مسکونی تنوع‌گرا برای جذب طیف‌های مختلف در محل
		توسعه برنامه‌های عملیاتی متناسب با شرایط محلی و بومی
		برنامه‌ریزی برای نیازهای گروه‌های سنی مختلف
		برنامه‌ریزی و طراحی برای ایجاد تعادل بین بخشی و هماهنگی محل‌ها و مناطق شهر و حومه
		ارتقا و تشویق تعامل میان مدیران، متخصصان و شهروندان
		زمینه‌سازی برای افزایش تفاهم فرهنگی گروه‌های شهری
تمرکززدایی	تمرکززدایی	اجرای سیاست‌های شهری و دولتی غیرمتمرکز
		اهتمام به ایجاد هسته‌های فرعی شهری
		برنامه‌ریزی برای ترویج کاربری مختلط اراضی
		ایجاد و طراحی برای تعادل‌های اقتصادی و فضایی
		توزیع عادلانه خدمات در سطح محلات و مناطق شهری
		کنترل تراکم ساختمانی در مناطق مختلف شهر
		شبکه‌سازی میان محلات مختلف شهری
		تقویت هسته‌ها و مراکز محله‌ای
		اهمیت بخشی به شوراهای محله
		ارائه تسهیلات و حمایت از کسب و کارهای محلی
مداخلات و راهبردها	مداخلات و راهبردها	تقویت هویت محله‌ای به منظور ماندگاری ساکنین برای کار و زندگی
		حفظ کاراکتر و ویژگی‌های فضایی-اجتماعی هر محله
		ایجاد فضاهای سبز فراگیر برای فعالیت‌های مختلف تفریحی و کاری
		ایجاد حمل و نقل عمومی و دوچرخه‌ای و پیاده
		محور برای اتصال محل‌ها
		افزایش مساحت معابر پیاده و دوچرخه‌سوار
		تقویت زیرساخت‌های مرتبط با فناوری‌های نوین و الکترونیکی
		طراحی و احداث ساختمان‌های چند-کارکردی
		شناسایی ساختار و وضع کنونی برنامه‌ریزی شهر
		شبکه‌سازی میان محلات شهر
ساخت بانک‌های اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی برنامه‌ریزی	ساخت بانک‌های اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی برنامه‌ریزی	شناسایی محل‌های مناسب برای اجرای برنامه‌ریزی و طرح‌های چند-محلی
		افزایش آگاهی عمومی درباره مزایای برنامه‌ریزی چند-محلی
		جمع‌آوری داده‌های میدانی برای شناخت نقاط قوت و ضعف چند-محلی شدن
		ایجاد بانک اطلاعاتی GIS محور برای ضبط و پایش پویایی‌های زیستی ساکنان چند-محلی

این کدها ابزارهایی نظری و عملی برای پاسخ به سؤال چه باید کرد؟ در برنامه‌ریزی هستند. محورهای اساسی اقدامات و راهبردها شامل انعطاف‌پذیری و هماهنگی بخش‌های مختلف برنامه‌ریزی شهری است. این کد محوری شامل گزاره‌های اساسی همچون وجود تعامل و گفتگو میان گروه‌های مختلف برنامه‌ریز است. مصاحبه‌شونده‌ای به صراحت اظهار می‌کند: "توسعه مشارکت گسترده و مستمر میان مدیران شهری، دستگاه‌های اجرایی، متخصصان و ساکنان محلی برای تضمین همکاری و همسویی در مراحل طراحی و اجرا از گام‌های مهم برای برنامه‌ریزی چند-محلی شهرهای کشور است" (م.۷). نکته دیگر در این محور به تفاهم و همکاری میان محلات شهری در بستری با تفاوت‌های فرهنگی، اقتصادی و فضایی مربوط می‌شود که نیازمند توجه برنامه‌ریزان به تفاوت‌های محلی است. به عبارتی: "به‌نظرم توسعه برنامه‌های عملیاتی متناسب با ویژگی‌های هر محله و شرایط بومی آن می‌تواند اقدامات را موثر جلوه دهد" (م.۵).

در همین راستا تمرکززدایی و سیاست محله‌گرایی از دیگر محورهای اثربخش در بُعد اقدامات و راهبردها برای برنامه‌ریزی چند-محلی در ایران هستند. تقویت و اصلاح زیرساخت‌ها و ساختمان‌ها و نهایتاً ساخت بانک‌های اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی برنامه‌ریزی نیز محورهای دیگر این اقدامات را تشکیل می‌دهند. چنین بانک‌ها و اطلاعاتی می‌تواند با افزایش آگاهی‌بخشی عمومی جامعه شهری درباره زیست چند-محلی به تسهیل اقدام عملی نهادهای برنامه‌ریز کمک کند: "افزایش آگاهی عمومی در مورد مزایای برنامه‌ریزی چند-محلی و اهمیت مشارکت شهروندان برنامه‌ریزی را بسیار کارآمدتر می‌کند... نباید نقش شوراهای محلی و نهادهای مدنی در فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری را هم نادیده گرفت" (م.۲). این محور ضرورت ابعاد شورایی برنامه‌ریزی را مورد توجه قرار می‌دهد. جدول ۳ نشان‌دهنده کدهای مرتبط با عوامل زمینه‌ای برنامه‌ریزی شهری هستند.

جدول ۳. کدهای مرتبط با عوامل زمینه‌ای برنامه‌ریزی شهری چند-محلی

Table 2. Grounded condition codes of multi-local urban planning

کد انتخابی	کدهای محوری	کدهای باز
عوامل زمینه‌ای	نهادهای سازمان‌ها	وزارت راه و شهرسازی به مثابه متولی تدوین طرح‌های توسعه شهری
		ساختار آکادمیک حوزه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری اعم از اساتید، واحدهای درسی و...
		شهرداری به عنوان مجری طرح‌های توسعه شهری
		وضعیت تخصیص اعتبارات برنامه‌ریزی شهری از سوی سازمان برنامه و بودجه
		وضعیت مشارکت بخش خصوصی در توسعه و برنامه‌ریزی شهری
		ساختار و کیفیت مشارکت شوراهای شهر و روستا
		فعالیت نهادهای آموزشی و پژوهشی در حوزه برنامه‌ریزی شهری
		ظرفیت‌های آموزشی رسانه‌های مجازی
		نقش وزارت کشور و استانداری‌ها در برنامه‌ریزی شهری
		سیاست‌های و خط‌مشی‌های توسعه شهری و منطقه‌ای کشور
قوانین و روابط خارجی و بین‌بخشی		قوانین موجود معماری و شهرسازی کشور
		میزان هماهنگی و همسویی نهادهای سیاسی و اجرایی در تدوین برنامه‌ها
		وضعیت و نحوه سرمایه‌گذاری‌های خارجی برای پروژه‌های شهری در کشور

آمایش فضا و ژئوماتیک

≠	کم و کیف هم‌افزایی یا مشارکت شهرداری‌ها با تشکلهای مردمی و غیررسمی	
≠	ارتباط میان سازمان‌ها و نهادهای دخیل در برنامه‌ریزی	
≠	قوانین مالیاتی و تشویقی در ترغیب سرمایه‌گذاری خصوصی و خارجی در شهرها	
≠	تقسیمات و مرزهای سیاسی منطقه‌ای و شهری	
≠	زیرساخت‌های فناوریانه و الکترونیکی در کشور	
≠	بانک‌های اطلاعاتی مکانی و GIS مبنا	
≠	شبکه‌های حمل و نقل عمومی	
≠	زیرساخت‌های اشتغال محلی برای ساکنان دورکار	وضعیت زیرساخت‌های فناوری اطلاعاتی و ارتباطی
≠	شرایط و ویژگی‌های کالبدی محل‌ها	
≠	شبکه‌های میان محله‌ای و منطقه‌ای در کشور	
≠	وضعیت گردش اطلاعات در جامعه	
≠	توسعه زیرساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطی در شهرسازی معاصر	
≠	ساختارهای تاریخی و فرهنگی محل‌ها	
≠	بنیان‌های زیست محیطی و طبیعی محل‌ها	
≠	اقتصادهای خرد محلی	تفاوت‌های فرهنگی-اجتماعی-اقتصادی
≠	نابرابری‌های اجتماعی، طبقاتی و شغلی	
≠	سنت‌های محلی در کاربرد مسکن و خلوت‌گزینی	
≠	تغییرات فرهنگی-اجتماعی فزاینده در جهان معاصر	

جدول ۳ عوامل زمینه‌ای برنامه‌ریزی شهری را نشان می‌دهند. این کدها شامل موارد، نهادها، پدیده‌ها و وضعیتهای موجود شهری و جهانی هستند که در راهبردها و اقدامات تحقق برنامه‌ریزی شهری چند-محلی تأثیرگذارند. این محورها، سازمانها و نهادهای مداخله‌گر در برنامه‌ریزی، قوانین و روابط خارجی و بین بخشی است. قوانین در ادبیات برنامه‌ریزی شهری به مثابه کدهایی هستند که فضاهای شهری را تنظیم می‌کنند. برای مثال: "قوانین شهرسازی و معماری از نظر نقش‌شان در تسهیل کردن یا مانع‌تراشیدن برای اجرای طرح‌ها از عواملی هست که می‌تواند برنامه‌ریزی یک شهر را تحت تأثیر قرار بدهد" (م.۲). علاوه بر آن وجود ساختارهای غیررسمی و تشکلهای و شرایط قانونی فعالیت و مشارکت آنان از نکات مهم در زمینه برنامه‌ریزی شهری چند-محلی است. به قول مصاحبه‌شونده‌ای: "هم‌افزایی شهرداری با تشکلهای مردمی غیررسمی (مثل هیئت‌های مذهبی، انجمن‌های ورزشی و زیست محیطی) نیز بنظرم برای یک سیستم برنامه‌ریزی شهری چند-محلی تعیین کننده هست" (م.۶). علاوه بر آن، شرایط وضعیت زیرساختهای فناوری اطلاعات و ارتباطی و تفاوتهای موجود فرهنگی-اجتماعی و اقتصادی نیز حاکی از زمینه‌های پیچیده برای برنامه‌ریزی در شهرهای معاصر است. جدول ۴ کدهای مرتبط با عوامل مداخله‌گر در برنامه‌ریزی شهری چند-محلی را نشان می‌دهد.

جدول ۴. کدهای مرتبط با عوامل مداخله‌گر برنامه‌ریزی شهری چند-محلی

Table 4. Counteractor codes of multi-local urban planning

کد انتخابی	کدهای محوری	کدهای باز
		فقدان بانک داده جامع مکانی و محلی
		مشکلات قانونی و حقوقی طراحی‌های خصوصی
		محدودیت اختیار قانونی شوراهای محلی و شهری
		تفکر مدرنیستی و تفکیک کاربری‌های شهری
	مشکلات حقوقی و زیرساختی	نگاه پروژه‌محور و کوتاه مدت به طرح‌های شهری
		ضعف و ناترازی‌های زیرساخت‌های ارتباطی
		مهاجرت‌های فزاینده و جابجایی جمعیت
عوامل مداخله‌گر		تراکم ساخت و ساز بالا و مساحت مسکونی پایین

آمایش فضا و ژئوماتیک

مرکزگرایی و قطبش در نظام برنامه‌ریزی	≠	
تسلط جریان‌های تصمیم‌گیری از بالا به پایین بر شهرسازی	≠	
یکدست‌سازی فضا و عدم توجه به تفاوتهای بومی محله‌ها	≠	
سنت‌گرایی و عدم پذیرش طرح‌های چندمحلی نوین	≠	
نادیده گرفتن نیازهای پیچیده و نوظهور کاری، رفاهی و اجتماعی شهروندان	≠	ذهنیت تمرکزگرا و عدم انعطاف‌پذیری
کاهش اعتماد عمومی و ضعف مشارکت مردمی	≠	
خلوت‌گزینی محله‌ها و مسکن شهری	≠	
تقسیمات سیاسی و مرزبندی شهر به مناطق و محله‌ها	≠	
تعدد و پراکندگی نهادهای و شوراهای دخیل در برنامه‌ریزی و طراحی شهری	≠	
تعارض منافع نهادی و سازمانی	≠	
موازی‌کاری و تعدد نهادهای برنامه‌ریز	≠	موازی‌کاری و تعدد نهادهای برنامه‌ریز
عدم تطابق برنامه‌ها با طرح‌های اجرا شده شهری	≠	
کمبود منابع انسانی و مالی برای تخصصی و بروز کردن برنامه‌ریزی	≠	
کمبود توجه به بهره‌گیری از متخصصان دانشگاهی و نظری در حوزه عملی	≠	
برنامه‌ریزی		
وابستگی شهرداری‌ها به درآمدهای ناپایدار مانند عوارض ساخت‌وساز	≠	نارسایی‌های علمی و دانشگاهی و اقتصادی
تمرکز بر دانش طراحی کالبدی و غفلت از ابعاد دانش فرهنگی و اجتماعی	≠	
برنامه‌ریزی		
اجاره‌نشینی فزاینده	≠	

مفاهیم مرتبط با عوامل مداخله‌گر که در جدول ۴ نمایش داده شده‌اند، همان موانع موجود اساسی در راه تحقق پدیده برنامه‌ریزی شهری چند-محلی برای رسیدن به شهر پسا-کارکردی هستند. این‌ها عمدتاً عواملی هستند که می‌توانند به بی‌اثر کردن راهبردها و اقدامات برنامه‌ریزانه منجر شوند. کدهای محوری این بخش مشکلات حقوقی و زیرساختی را در بر می‌گیرد؛ بخشی از این مشکلات به عدم انعطاف‌پذیری قوانین و نهادهای تصمیم‌گیر در مقیاس‌های محلی مربوط می‌شوند که مانع از تمایل طراحان و توسعه‌دهندگان محلی و خصوصی می‌گردند که خود از عوامل مداخله‌گر در برنامه‌ریزی چند-محلی با کارکردهای گوناگون یک مکان است: "مشکلات حقوقی و ساختارهای قانونی ناکافی برای واگذاری اختیار نهادها و مقاومت برخی نهادها در برابر واگذاری اختیار و قدرت طراحی و برنامه‌ریزی می‌تواند از قدرت ما برای برخورداری از یک نظام برنامه‌ریزی چند-محلی بکاهد" (م.۱). بنابراین در مبحث برنامه‌ریزی چند-محلی باید به لایه‌ای عمیق‌تر از لایه بالفعل برنامه‌ریزی نگریسته شود که همان لایه نموداری نیروهای اثرگذار و اثرپذیر قدرت است (دلوز، ۱۳۸۹).

ذهنیت تمرکزگرا و عدم انعطاف‌پذیری، موازی‌کاری و تعدد نهادهای برنامه‌ریز و نهایتاً نارسایی‌های علمی و دانشگاهی و اقتصادی از دیگر موارد زمینه‌ای مداخله‌گر هستند. نارسایی‌های اقتصادی در این بین گزاره‌های زیادی را طی مصاحبه به خود اختصاص دارند. بطور مثال مصاحبه‌شونده‌ای معتقد بود: "مهاجرت‌ها، به تبعیت از آن اجاره‌نشینی‌ها و تراکم در ساخت‌وساز یا همان مسئله کوچک‌سازی‌ها سمت منفی و نقطه تاریک ماجراست" (م.۱۰). جدول ۵ کدهای مرتبط با پیامدهای برنامه‌ریزی شهری چند-محلی را نشان می‌دهد.

آمایش فضا و ژئوماتیک

جدول ۵. کدهای مرتبط با پیامدهای برنامه‌ریزی شهری چند-محلی

Table 5. Implications codes of multi-local urban planning

کد انتخابی	کدهای محوری	کدهای باز
خلاقیت و هوشمندی	≠	کاربری مختلط و فعالیت شبانه‌روزی پویای محلی
		محل‌های پرچنب و جوش و خلاق
		فعالیت‌های هوشمند و حرکت به سوی شهر هوشمند
		شهروندان نوآور و خلاق
رضایت‌مندی و حس تعلق به مکان	≠	افزایش کیفیت زندگی و رضایت‌مندی شهروندان
		ارتقاء امنیت فضایی از طریق رضایت‌مندی و تعلق به مکان
		کارایی و اثربخشی برنامه‌ها به دلیل تطابق با نیازهای متنوع
		هماهنگی و همکاری میان دولت و شهروندان
تعالد فضایی و عدالت اجتماعی	≠	دسترسی گروه‌های متنوع به خدمات عمومی
		کاهش شکاف‌های فضایی و اجتماعی
		اشتغالزایی در محلات و نقش داشتن محل در اقتصاد شهر
		افزایش تاب‌آوری ناشی از توزیع هسته‌های شهری
پیامدها و نتایج	≠	تعالد سنی و جلوگیری از تمرکز جمعیت پیر در حاشیه شهر
		توسعه شهری و منطقه‌ای همراه با توازن
		کاهش ترافیک و آلودگی ناشی از اتومبیل‌محوری
		بهبود شرایط زیست جسمی و روانی شهروندان
شهر دوستدار طبیعت	≠	کاهش اسپرال شهری و حفظ منابع و کاربری طبیعی پیرامونی
		ارتقای پایداری زیست محیطی
		گسترش شبکه‌های حمل و نقل پاک
		انعطاف‌پذیری شهر در برابر بحران‌های زیست محیطی و تغییرات اقلیمی
شبکه‌سازی و همکاری مکانی-فضایی	≠	تاب‌آوری در برابر بحران‌های اپیدمیک نظیر کرونا
		تشکیل شبکه‌ای متشکل از محل‌ها و مکان‌های غیررسمی
		افزایش هم‌سویی میان نهادها و جلوگیری از موازی‌کاری
		بهبود روابط و همکاری میان مکان‌ها و شهر
		بهبود و تسریع روابط روستاها با شهر

پیامدها شامل نتایج، فواید و خروجی‌های تحقق برنامه‌ریزی شهری چند-محلی و فرم شهر پساکارکردی هستند. این محورها و مفاهیم پیش‌رانه‌های اغواگری هستند که حرکت به سوی اینگونه از برنامه‌ریزی را ایجاب می‌کنند و در واقع به نوعی آرمان‌ها و اهداف برنامه‌ریزی مطلوب هستند. مطابق با جدول ۵. این محورها شامل خلاقیت و هوشمندی می‌شود: "با شکل‌گیری مراکز محلی پر جنب و جوش و دارای هویت خاص، ساکنان حس تعلق بیشتری به محله خود پیدا می‌کنند" (م.۲). رضایت‌مندی و حس تعلق به مکان شهروندان، تعادل فضایی و عدالت اجتماعی، شهر دوستدار طبیعت و شبکه‌سازی و همکاری مکانی-فضایی از دیگر فواید و پیامدهای برنامه‌ریزی چند-محلی در ایران هستند. مصاحبه‌شونده‌ای اظهار داشت: "با برنامه‌ریزی چند-محلی بهبود انعطاف‌پذیری شهرها در مواجهه با تغییرات محیطی، اقلیمی و اقتصادی می‌تواند از نتایج باشد" (م.۷).

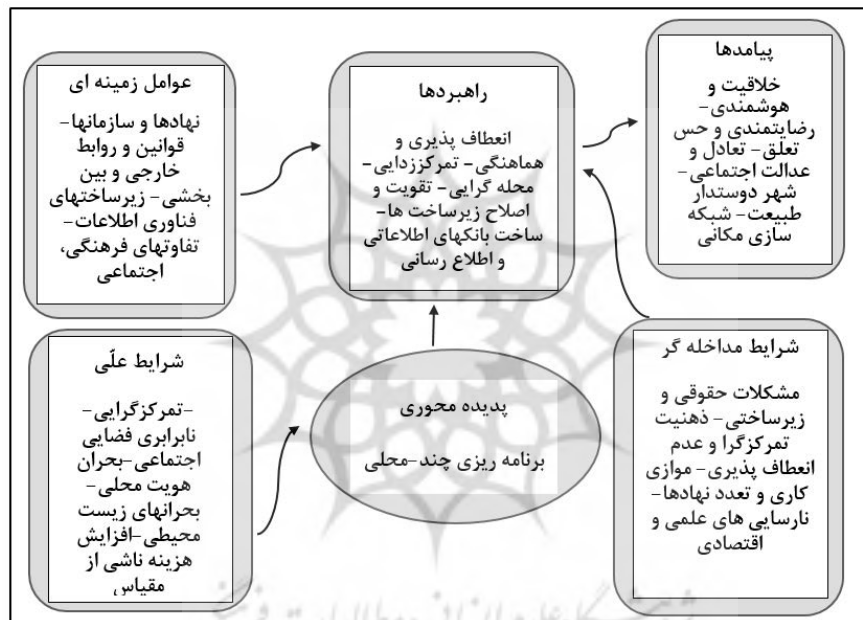
شکل ۲. مدل پارادایمی تحقیق که منتج از روابط میان محورها و مفاهیم استخراج شده است را با هدف ارائه چارچوبی برای برنامه‌ریزی شهری چند-محلی مبتنی بر شهر پساکارکردی نشان می‌دهد. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهند که در ایران ضرورت‌ها و شرایط علی چند-وجهی و بسیاری وجود دارند که حرکت به سوی برنامه‌ریزی شهری چند-محلی و تدارک یک فرم فضایی شهری پساکارکردی را ایجاب می‌کنند. با این حال در کشور، زمینه‌های مساعدی

آمایش فضا و ژئوماتیک

برای استقرار چنین رویکرد برنامه‌ریزی وجود ندارد و این زمینه‌ها هم شامل فقدان زیرساخت‌های فضایی و اطلاعاتی و هم شامل نارسایی‌ها و عدم انعطاف‌پذیری لایه‌های قانونی و اسنادی است. این نارسایی در زمینه، بویژه هنگامی که با مسائل و معضلات اقتصادی کشور به عنوان عوامل مداخله‌گر عجین می‌شود، توان اجرای گام‌های مؤثر و عملیاتی موارد موجود در بُعد راهبردها را بوسیله نهادهای دولتی سلب می‌کند. از طرفی صلب بودن و تعارضات قانونی امکان مشارکت اقتصادی بخش خصوصی را نیز مسدود می‌سازد. نکته دیگر نبود علمی لازم درخصوص برنامه‌ریزی چند-محلی در ایران است که به عنوان یک عامل مداخله‌گر، راهبردها و اقداماتی چون اطلاع‌رسانی و آموزش عمومی برنامه‌ریزی چند-محلی و تهیه زیرساخت‌های اغلب دانش‌بنیان مانند بانک‌های اطلاعاتی را در کشور ناممکن ساخته است.

شکل ۲. مدل پارادایمی تحقیق

Figure 2. Paradigm Model of research

۴. بحث

یافته‌های مقاله حاضر نشان می‌دهند تمرکزگرایی و نابرابری‌های فضایی از مهمترین عواملی هستند که برنامه‌ریزی شهری کنونی و تک-محلی را در ایران مسئله‌ساز می‌کنند. علاوه بر آن‌ها، بحران‌های محیط‌زیستی و افزایش هزینه‌های ناشی از مقیاس نیز از عوامل اساسی مسئله‌ساز برنامه‌ریزی شهری ایران هستند. این بخش از یافته‌ها با یافته‌های پژوهش‌هایی از جمله: صنیعی و همکاران (۱۴۰۲) که معتقدند تمرکزگرایی و افزایش ترافیک با تراکم آلاینده‌های شهر ارتباط دارد؛ و احمدی و همکاران (۱۴۰۲) که تولید فضای سواره، حمل و نقل اتومبیل‌محور و نهایتاً افزایش تولید سفر را در همبستگی منفی با کیفیت محیط زیست شهری می‌بینند، در قرابت است.

آمایش فضا و ژئوماتیک

مطابق با یافته‌های تحقیق حاضر، تمرکززدایی، عدالت توزیعی در خصوص خدمات و زیرساخت‌ها در فضای شهری، محله‌گرایی، مشارکت و هماهنگی بین بخش‌ها و سازمان‌ها از راهبردهای مؤثر برای رهایی از چالش‌ها و معضلات برنامه‌ریزی شهری ایران و مقابله با عوامل و عناصر مداخله‌گر تحقق برنامه‌ریزی چند-محلی در ایران هستند. این یافته‌ها با بخشی از نتایج مقاله آفاجانی و همکاران (۱۴۰۲) که بر نظارت و مدیریت یکپارچه و اولویت بخشی به نهادهای محلی در برنامه‌ریزی شهری تأکید می‌کنند؛ اسدی و صبوری (۱۴۰۳) که بر نقش مشارکت در عدالت محیط‌زیستی قائل هستند؛ کیانی و سالاری سردری (۱۳۹۹) که توزیع ناکافی خدمات را از عوامل رشد پراکنده‌رویی و ناپایداری شهری می‌دانند، همسو است.

یافته‌های این مقاله از فرم شهری پسا-کارکردی در نتیجه برنامه‌ریزی شهری چند-محلی در ایران حمایت می‌کند که در راستای ادبیات و یافته‌های نظری نوین مطالعات شهری اعم از پساوردیسم در برنامه‌ریزی شهری و تأکید بر روابط کاری نوین و دورکاری، تأمین نیازها بصورت آنلاین و غیرحضوری و توسعه تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی (امین و ثریفت^۱، ۲۰۱۷؛ لاپینتی^۲، ۲۰۲۴؛ دی‌مارینو و همکاران^۳، ۲۰۲۴؛ کاستلز^۴، ۲۰۰۰؛ امین^۵، ۱۹۹۴)؛ و پسااستارگرایی مطالعات فضای جغرافیایی و تأکید بر ویژگی‌های اشتدادی، درونماندگار و ماشینی فضاهای شهری (سالدانیا^۶، ۲۰۱۷؛ سالدانیا، ۲۰۱۱؛ کراث^۷، ۲۰۲۲ و باروا^۸، ۲۰۲۳) قرار دارند.

با این حال، برخلاف گفته‌های لتونین و وارتیاینن (۲۰۲۵) در بافت کشور فنلاند که معتقدند شهرداری‌ها با اخذ مالیات هزینه‌های ناشی از زیست چند-محلی را جبران می‌کنند، در کشور ایران اساساً شهرداری‌ها متکی به بودجه‌های دولتی بوده و از اختیارات بسیار محدودی در این زمینه برخوردارند که امکان اقتصادی زیست چند-محلی را از میان می‌برد. از طرفی چنان که یافته‌های این مقاله نشان می‌دهند، برخلاف آنچه گورمن-مورای و بیسل (۲۰۱۸) و دی‌مارینو و همکاران (۲۰۲۴) مدنظر دارند، برنامه‌ریزی چند-محلی و توسعه شهر پساکارکردی در ایران به دلیل محدودیت‌های زیرساخت‌های اینترنتی و دورکاری همچنان بر تمرکز جمعیت در مراکز شهری خواهد انجامید و توسعه محلی و حومه‌گرایی و سکونت در خانه‌های دوم و سوم روستایی اتفاق نخواهد افتاد یا با اجرای نمادین آن، تولید سفر را افزایش خواهد داد.

۵. نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر، ارائه الگویی برای برنامه‌ریزی شهری چند-محلی است. این شیوه از برنامه‌ریزی به فرم شهری پساکارکردی می‌انجامد که پدیده محوری مدل‌سازی پژوهش حاضر است. محورهای حاصل از کدگذاری مطابق با

¹ Amin & Thrift

² Lapintie

³ Di Marino

⁴ Castells

⁵ Amin

⁶ Saldanha

⁷ Kroth

⁸ Barua

روش گراند تئوری، در پنج دسته مجزا تفکیک شدند. شرایط علی، شامل تمرکزگرایی، نابرابری‌های اجتماعی-فضایی، بحران هویت محلی، بحران‌های زیست محیطی و تاب آوری شهری و افزایش هزینه‌های ناشی از مقیاس. رواج و تسلط نظریه‌هایی چون قطب رشد در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری شهری ایران، به تمرکزگرایی و قطب‌سازی در فضای شهری انجامیده و شهرها را به الگوهای تک‌هسته‌ای فضایی تبدیل کرده است. این امر به نوبه خود به شکاف میان مرکز و پیرامون و عدم توسعه عدالت‌محور و توزیع‌های فضایی عادلانه انجامیده است. از طرفی، این امر با دامن زدن به اتومبیل‌محوری و بنابراین شلوغی مراکز شهری و بار تراکم بر هسته‌ها، تاب آوری زیست‌محیطی و منابع طبیعی را با مشکل مواجه ساخته است. چند بعدی بودن و پیچیدگی عوامل و چالش‌هایی‌اند که حرکت به سوی برنامه‌ریزی چند-محلی را ایجاب می‌کنند.

طبق یافته‌ها، اقدامات و راهبردهای اساسی که برای مقابله با چالش‌های مذکور و حرکت بسوی برنامه‌ریزی شهری چند-محلی می‌تواند بکار بسته شوند شامل انعطاف پذیری و هماهنگی بخش‌های مختلف برنامه‌ریزی شهری، تمرکز زدایی، سیاست محله گرایی، تقویت و اصلاح زیرساخت‌ها و ساختمان‌ها و نهایتاً ساخت بانکهای اطلاعاتی و اطلاع رسانی برنامه‌ریزی هستند که هریک نیازمند تحولات اساسی در سطح نهادی، قانونی و همچنین سطوح محلی سیستم برنامه‌ریزی شهری هستند.

بررسی چالش‌ها و ضرورت‌ها به همراه عوامل مداخله‌گر، ایجاب می‌کند که آن‌ها را در بستر جامعه و جغرافیای معاصر "با نشانه‌روی به قلب زمان حال" نظاره کنیم. این امر به بافتن ساختن یافته‌های پژوهشی کمک می‌کند. عوامل زمینه‌ای دسته دیگر از یافته‌های تحقیق هستند. این کدها شامل موارد، نهادها، پدیده‌ها و وضعیتهای موجود شهری و جهانی هستند که در راهبردها و اقدامات تحقق برنامه‌ریزی شهری چند-محلی تأثیرگذارند. این محورها، سازمان‌ها و نهادهای مداخله‌گر در برنامه‌ریزی، قوانین و روابط خارجی و بین بخشی، وضعیت زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطی و تفاوت‌های موجود فرهنگی-اجتماعی و اقتصادی را در بر می‌گیرند که حاکی از زمینه‌های پیچیده برای برنامه‌ریزی در شهرهای معاصر است. چنین بافتی مداخله گسترده محققان و متخصصان از رشته‌های مختلف و با آگاهی‌های بروز در سطحی وسیع از نهادها و سازمان‌ها تا سطوح محلی و شهروندی را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد.

عواملی وجود دارند که در مقیاس‌ها و بخش‌های مختلف مانعی اساسی و غیرقابل چشم‌پوشی برای برنامه‌ریزی چند-محلی محسوب می‌شوند. این عوامل در هر دو بعد خارجی و داخلی راهبردها را بی اثر می‌سازند که در بخش عوامل مداخله‌گر مورد کدگذاری قرار گرفتند. این‌ها عمدتاً عواملی هستند که می‌توانند به بی اثر کردن راهبردها و اقدامات برنامه‌ریزانه منجر شوند. کدهای محوری این بخش شامل مشکلات حقوقی و زیرساختی، ذهنیت تمرکزگرا و عدم انعطاف پذیری، موازی کاری و تعدد نهادهای برنامه‌ریز و نهایتاً نارسایی‌های علمی و دانشگاهی و اقتصادی هستند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که مشکلات اقتصادی در استقرار تفکر برنامه‌ریزی شهری چند-محلی نقش اساسی دارند؛ در کشور ایران اساساً شهرداری‌ها متکی به بودجه‌های دولتی بوده و از اختیارات بسیار محدودی در این زمینه برخوردارند که امکان اقتصادی زیست چند-محلی را از میان می‌برد. از سویی برخلاف کشورهای شمالی چون فنلاند،

سوئد و اتریش که بیش از سایر نقاط جهان از این رویکرد برنامه‌ریزی حمایت می‌کنند، اکثریت جامعه ایران از طبقه پایین و پایین‌متوسط هستند که عملاً توان مالی برای پرداخت مالیات یا توسعه و طراحی خصوصی چندمحلی را ندارند. از طرفی محدودیت مکانی زیرساخت‌های دیجیتال، از جمله آن‌چه برای کار اینترنتی و از راه دور یا دورکاری مورد نیاز است، حاکی از این است که برنامه‌ریزی چند-محلی و توسعه شهر پساکارکردی در ایران همچنان بر تمرکز جمعیت در مراکز شهری خواهد انجامید و توسعه محلی و حومه‌گرایی و سکونت در خانه‌های دوم و سوم روستایی اتفاق نخواهد افتاد یا با اجرای نمادین آن، تولید سفر را افزایش خواهد داد.

با این حال با اجرای راهبردها و آگاهی از زمینه‌های شهری و عوامل مداخله‌گر معاصر، فوائد برنامه‌ریزی شهری چند-محلی فرم شهری پسا-کارکردی را به ارمغان می‌آورد که پاسخگوی چالش‌ها و ضرورت‌های معاصر در زیست شهری پیشاپیش چند-محلی شده خواهند بود. این پیامدها شامل: خلاقیت و هوشمندی، رضایتمندی و حس تعلق به مکان شهروندان، تعادل فضایی و عدالت اجتماعی، شهر دوستدار طبیعت و شبکه‌سازی و همکاری مکانی-فضایی هستند که به مثابه تصویر مطلوب از برنامه‌ریزی شهری ارائه شده‌اند.

قدردانی و سپاسگزاری

بدینوسیله نگارندگان مقاله از تمامی کارشناسان مشارکت‌کننده در فرآیند مصاحبه تشکر و قدردانی می‌نمایند.

Refrence

- Aghajani, H., Mostoufi, A., & Ghazi, R. (2023). Futures Studies of the Formation and Growth of Informal Settlements with a Spatial Planning Approach (Metropolis of Mashhad). *Spatial Planning and Geomatics*, 27(3), 52-80 <http://hsmasp.modares.ac.ir/article-21-70736-fa.html>. (In Persian)
- Ahmadi, A., Rostamkhani, H., & Heidari, M. (2023). A Comparative Study of the Effectiveness of Producing Vehicular and Pedestrian-Oriented Spaces on the Quality of the Urban Environment. *Urban Planning and Development*, 2(8), 39-58 <https://doi.org/10.30495/juepd.2023.1974512.1112>. (In Persian)
- Amin, A. & Thrift, N. (2017). *Seeing like a city*. Polity press
- Amin, A. (1994). *Post-Fordism, A reader*. Wiley-Blackwell, ISBN-10: 0631188576
- Amin, A. (2014). Lively Infrastructure. *Theory, Culture & society*, 31(7/8): 137-161 <https://doi.org/10.1177/0263276414548490>
- Asadi, R., & Sabouri, M. (2024). Analyzing the Relationship between Good Urban Governance and Environmental Justice in the City of Mashhad. *Spatial Planning and Geomatics*, 28(4), 123-149. <http://hsmasp.modares.ac.ir/article-21-78814-fa.html>. (In Persian)
- Barua, M. (2021). Infrastructure and nonhuman life: a wider ontology. *Progress in human geography*, 45 (6): 1467-1489 <https://doi.org/10.1177/0309132521991220>
- Barua, M. (2023). *Lively cities, reconfiguring urban ecology*. University of Minnesota press.
- Brenner, N. (2013). *Implosions/explosions*. Jovis.
- Burgin, R., Mayer, H., Kashev, A., Haug, S. (2021). Digital multilocality: new modes of working between center and periphery in Switzerland. *Rural studies*, 88 (2021): 83-96 <https://doi.org/10.1016/j.rurstud.2021.09.024>

- Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society*, 2nd Edition. Malden, Oxford and Carlton: Blackwell Publishing
- Dax, T., Lehtonen, O., & Muilu, T. (2025). Multi-local living and cultural ecosystem services. In book: *Role of ecosystem services in enabling rural-urban synergies*, Springer
- De Landa, M. (2012). *Intensive science and virtual philosophy*. A&C Black
- Deleuze, G. Guattari, F. (1981). *Anti-OEDIPUS*. Penguin classics press
- Deleuze, G. Guattari, F. (1987). *A thousand plateaus (Capitalism & Schizophrenia)*. Translation by Brian Massumi. University of Minneapolis
- Deleuze, J. (2010). *Foucault*. Translator: Niko Sarkhosh, Tehran: Nay Publishing House.
- Di Marino, M. & Lapintie, K. (2019). Emerging workplaces in Post-Functionalist cities. *Urban technology*, 24(3): 5-25 DOI: 10.1080/10630732.2017.1297520
- Di Marino, M., Chavoshi, H., Andersen, T., Nenonen. (2023). The future of multilocalisational work and new working spaces in small and medium sized urban municipalities and in rural municipalities: A Norwegian perspective. *Norwegian journal of geography*, 77 (4): 207-223 <https://doi.org/10.1080/00291951.2023.2249480>
- Di Marino, M., Tiitu, M., Rehnunen, A., Chavoshi, S. H., Lapintie, K. (2024). Multi-locality in the region of Oslo and Helsinki: a regional planning perspective after the Covid-19 pandemic. *Regional studies*, 59 (1): 1-19 <https://doi.org/10.1080/00343404.2024.2355290>
- Di Marino, M., Tomaz, E., Henriques, C., Chavoshi, S. H. (2022). The 15-minute city concept and new working spaces: a planning perspective from Oslo and Lisbon. *European planning studies* 31 (1): 1-23 DOI: 10.1080/09654313.2022.2082837
- Gorman-Murray, A. & Bissel, D. (2018). Mobile Work, multilocal dwelling and spaces of wellbeing. *Health and Place*, 51, 232-238 DOI: 10.1016/j.healthplace.2018.04.004
- Khneifer, H., & Moslemmi, N. (2019). *Qualitative Research Methods (Principles and Foundations)*. Volume 1, Tehran: Negah Danesh. (In Persian).
- Kiani, A., & Salari Sardari, F. (2020). Analysis of the Structure and Spatial-Physical Development of Urban Sprawl in Lamerd. *Economic Geography Research*, 1(1), 32-48. DOI: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.27173747.1399.1.1.3.2>. (In Persian)
- Kroth, L. 2022. The topology of difference: Deleuzes Nietzsche in his politics of folded spaces and subjects. In: Nietzsche and the politics of difference, Edited by: Andrea Rehberg & Ashley Woodward, De Gruyter publishing <https://doi.org/10.1515/9783110688436-010>
- Lapintie, K. (2024). *Planning and multi-local urban experience: The power of lifescapes*. Translator: Alireza Ahmadi, Tehran: Raman-E Sokhan. (In Persian)
- Lefebvre, H. (2003). *The urban revolution*. University of Minnesota press
- Lehtonen, O. & Vartiainen, N. (2025). Multi-locality and municipal finances: Insights from financial statements in Finland. *Norwegian Journal of Geography*, doi.org/10.1080/00291951.2025.2572561
- Lehtonen, O., Voutilainen, O., Heiskanen, V. (2025). The burden of mobility: Multi-local living and its effects on infrastructure services, and housing markets in rural areas. *Fennia* 2(2) <https://doi.org/10.11143/fennia.143777>

- Negarestani, R. (2015). Revolution backwards: functional realization and computational implementation. In: *Allays of your mind, Luneburg: Meson press*, 139-154 isbn = {978-3-95796-066-5}
- Reuschke, D., Ekinsmyth, C. (2021). New spatialities of work in the city. *Urban studies*, 58 (11): 11-23 <https://doi.org/10.1177/00420980211009174>
- Saldanha, A. (2011). *Politics of difference*. In Ben Anderson and paul Harrison (eds), UK, Ashgate
- Saldanha, A. (2017). *Space after Deleuze*. Bloomsbury
- Saniei, R., Zangiabadi, A., & Sharifikhia, M. (2023). Explaining the Impact of Artificial City Factors on the Spatial Pattern and Density of Pollutants in Tehran. *Spatial Planning and Geomatics*, 27(3), 81-100 (In Persian) <http://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-69330-fa.html>

